

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ В ГРОМАДІ

У статті актуалізовано проблему міграції та соціальної роботи з вимушеними переселенцями з окупованих територій України; розкрито основні виклики та напрями соціальної роботи у громаді, її нормативно-правові підстави, форми і завдання конструювання змісту з метою упередження соціальних конфліктів та процесів маргіналізації переселенців шляхом створення комплементарного середовища у приймаючих громадах, формування соціальної ідентичності та активізації громадянського суспільства.

Ключові слова: міграція, вимушені переселенці, соціальна робота, маргіналізація, соціальна ідентичність, громадянське суспільство.

Міграція (лат. *migratio* – переселення) як складне соціальне явище в сучасному світі набула великих масштабів, почасти стає складно керованим процесом і відбувається з різних причин. Саме на підставі причин, а також з урахуванням вектору переміщення населення (в межах країни чи з виїздом за кордон) і здійснюється класифікація мігрантів. У найбільш загальному вигляді їх поділяють на емігрантів (ті, що *виїжджають* із батьківщини на постійне поселення в іншу країну) та іммігрантів (ті, що *в'їжджають* в країну на постійне поселення з інших країн). Тих, хто перетинає будь-який кордон, шукаючи порятунку від певних загроз, називають біженцями. До цієї категорії відносяться і внутрішньо переміщені особи (тобто, переміщені всередині країни).

Загалом внутрішня міграція пов'язується з переїздом сільського населення до міст, пошуком нового місця роботи та нового місця проживання з більш сприятливим кліматом, на відпочинок тощо і відбувається постійно та є добровільною. До масштабних внутрішніх переміщень населення вимушеного характеру призводять стихійні лиха, техногенні катастрофи та військові події. Прикладами таких переміщень в Україні є евакуація постраждалого населення із територій, заражених високими дозами радіації внаслідок катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції (1986 р.) та переселення із окупованих територій АР Крим, Луганської і Донецької областей і поселень, прилеглих до зони бойових дій, внаслідок російської агресії (2014-2019 р.р.). Ці групи переселенців, згідно чинного законодавства України, отримали статуси

«евакуйованих» та «вимушених переселенців». Останні, за умови звільнення територій і припинення військових подій, можуть, за бажанням, повернутися на попереднє місце проживання.

Спільним для всіх груп мігрантів є те, що порушується стабільність умов їхнього життя (матеріальних, професійних, родинних, сімейних, сусідських, дружніх, інституційних, інфраструктурних, звичних соціальних контактів, емоційних прив'язаностей), загострюється відчуття втрати, підсилене розривом у певних структурах ідентичності, який у перспективі може виявитись у її роздвоєнні. Для переселенців у нових місцях поселення та нових колах соціальної взаємодії це ускладнює процеси адаптації та інтеграції.

Станом на початок 2019 року в Україні зареєстровано 1 512 435 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим [3]. Процес їх міграції (як і будь-якої категорії переселенців) супроводжується структурними та соціальними змінами у приймаючих громадах (територіальних, шкільних, професійних). Ці зміни не завжди містять конструктивний характер, порушують усталений спосіб життя, ускладнюють доступ до різних послуг та виявляються у поділі членів громади на «своїх» (місцевих) і «чужих» (переселених), їх протистоянні або ж взаємному відчуженні. Перебіг процесу міграції та його супроводження різноаспектними проблемами і труднощами актуалізує необхідність надання мігрантам кваліфікованої підтримки, у тому числі соціальними працівниками. У соціальній підтримці вимушених переселенців Україна значною мірою орієнтована на моделі соціальної роботи, які знайшли свою практичну реалізацію у контексті різних соціально-міграційних стратегій, а саме: стратегії інтеграції та стратегії мультикультуралізму.

У соціальній роботі з мігрантами значна увага приділяється комплексній профілактиці маргіналізації переселенців, тобто упередженню та подоланню різних відхилень від соціальної норми в умовах нового соціального середовища. У даному підході соціальна робота з мігрантами вибудовується як з ініціативи держави, так і місцевих органів влади (самоврядування) та

неурядових організацій. Її зміст є близьким до соціально-педагогічного. Оскільки в основу роботи покладаються: *принципи* гуманізму, солідарності, взаємодопомоги, посередництва; *середовищний підхід*; *цінності* особистості і громади; *функції* захисту прав, профілактики дезадаптації, дезінтеграції, девіації, інтеграції – вони є спільними для соціальної педагогіки і соціальної роботи та спрямовуються на зняття соціального напруження і полегшення пошуку ідентичності (персональної, групової, національної, державницької). Місія посередника між особистістю і мікросередовищем, різними соціальними інститутами у вирішенні її нагальних проблем і задоволенні назрілих потреб зобов'язує соціальних працівників не тільки до високого рівня теоретичної підготовки спеціаліста, а й до практичного оволодіння навичками комунікативної культури і культури взаємодії, розвитку таких особистісних і професійних якостей, як компетентності, альтруїзму, толерантності, емпатійності, самоконтролю, самокритичності та ін.

У наданні підтримки вимушеним переселенцям соціальними працівниками керівними є провідні положення міжнародних правових документів, а саме Декларації з прав людини (1948), Конвенції ООН про статус біженців (1951), Конвенції ООН про права дитини (1989). Однак сучасне міжнародне право не регулює питання вимушених переселенців. Даний термін, як і саме явище в міграції населення є порівняно новими, поява яких була спричинена подіями в Югославії та країнах колишнього Радянського Союзу (про що вже йшлося вище). Наразі питання вимушених переселенців регулюються, в основному, національними законами. Чинними в Україні є Закони України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (2011, зі змінами 2013-2016 р.р.), «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2015, зі змінами 2016-2018 р.р.), «Про правовий статус осіб, які вимушені залишити місця проживання внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя та обставин, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції на території України» (2014), «Про охорону дитинства» (2001, зі змінами 2014-2019 р.р.),

«Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» (2016). Ними визначається конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб і їх захист. У відповідності до чинного законодавства, «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [2].

Згідно даних національної системи моніторингу, зокрема опитування, результати якого представлені Агентством ООН з питань міграції (МОМ), більше третини опитаних (38%) вимушених переселенців відповіли, що не мають намірів повертатись до основного місця проживання після завершення військових подій і звільнення територій від окупації. З числа тих переселенців, що нині проживають у Київській, Чернігівській, Волинській та Чернівецькій областях, частка таких осіб становить 60% і більше. Близько 80% респондентів відповіли, що вони повністю або частково інтегровані у приймаючі громади, а 54% заявили, що цілком довіряють місцевому населенню у своєму теперішньому місці проживання [1].

Значний внесок в успішність процесу інтеграції вимушених переселенців у нові громади було забезпечено змістом і формами соціальної роботи в освітніх закладах та за місцем їх проживання (індивідуальної, групової, масових), шляхом надання соціальних послуг, адекватних до актуальних проблем потребуючих, підвищення їх якості у спеціалізованих службах і центрах та спеціальної підготовки соціальних працівників (у тому числі соціальних педагогів та практичних психологів) у системі вищої школи, післядипломної освіти та залучення до тренінгового навчання і проектної діяльності неурядових організацій, а також завдяки активізації участі у цих процесах самих переселенців, їх налаштованості на самопомогу та

взаємодопомогу, згуртування. Прикладом цього може бути діяльність: ГО «Українці Сходу», утвореної за територіальним принципом у м. Біла Церква; ГО «Неподільна Україна»; Благодійного Фонду «Я вірю в Україну, який започаткував соціальний проект перекваліфікації, соціальної та психологічної адаптації переселенців з Криму і Донбасу – «Квиток на роботу»; громадські ініціативи «КримSOS». Донбасс SOS, спрямовані на реалізацію й захист прав, свобод та інтересів вимушених переселенців і інших людей, котрі постраждали внаслідок збройного конфлікту на сході України й у Криму; центри волонтерської допомоги ВПО від «Кожен може допомогти», Форум-театр з переселенцями у м. Біла Церква: «Мистецтво, що змінює людей» та ін.

Література

1. Вимушені переселенці пускають коріння в нових громадах (2018). *Агентство ООН з питань міграції*. Взято з iom.org.ua
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2015). *Відомості Верховної Ради України*. (1), 2.
3. Офіційний портал Міністерства соціальної політики України. Взято з <https://www.msp.gov.ua/news/16534.html>

Анісімова О.Е., м. Херсон

СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розкрито зміст та місце партнерської взаємодії вихователів та дітей в освітньому процесі закладу дошкільної освіти; представлено функціонально-рольову та міжособистісну сторони педагогічної взаємодії; визначено та схарактеризовано суб'єкт-суб'єктні типи стосунків. проаналізовано предметно-просторове розвивальне середовище.

Ключові слова: партнерська взаємодія, суб'єкт-суб'єктний тип стосунків, освітнє розвивальне середовище.

Останнім часом все більшої практичної значущості й актуальності набуває проблема становлення партнерських відносин у різних ланках суспільного життя. Партнерство у стосунках між людьми є гарантом їх продуктивної взаємодії, одним з гнучких способів конструктивного вирішення проблем, а також психологічним показником рівня особистісного і професійного зростання людини [3, с. 26].